

UNIVERSITÀ
DEGLI STUDI
DI UDINE

Università degli studi di Udine

Hinko Gottlieb u književnom kanonu: estetika i etika pamćenja

Original

Availability:

This version is available <http://hdl.handle.net/11390/1312407> since 2025-09-15T13:07:58Z

Publisher:

Published

DOI:

Terms of use:

The institutional repository of the University of Udine (<http://air.uniud.it>) is provided by ARIC services. The aim is to enable open access to all the world.

Publisher copyright

(Article begins on next page)

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST,
UMJETNOST I DRUŠTVO

godine LXXX
stoljeće – proslava
2024

11–12

NAKLADNIK: Društvo hrvatskih književnika

ZA NAKLADNIKA: Hrvojka Mihanović-Salopek

GLAVNI UREDNIK: Boris Beck

POMOĆNICA GLAVNOG UREDNIKA: Marina Katinić Pleić

ADRESA UREDNIŠTVA:

Društvo hrvatskih književnika, Trg bana Josipa Jelačića 7/1, 10 000 Zagreb

Tel. 01 4816 931, 4883 580, e-adresa: republika@dhk.hr

TAJNICA UREDNIŠTVA: Tihana Stojković

LEKTURA I KOREKTURA: Ivana Dizdar

DIZAJN KORICA: Valentina Dominić, Smak kolektiv

PRIJELOM: Neven Osojnik

TISAK: ITG d.o.o, Zagreb

Cijena pojedinačnog dvobroja je 10 €, izvan Hrvatske u zemljama EU-a 15 €, izvan EU-a 20 €. Godišnja pretplata je 50 €, izvan Hrvatske u zemljama EU-a 100 €, izvan EU-a 120 €. Godišnja pretplata za članove DHK-a je 30 €, izvan Hrvatske u zemljama EU-a 50 €, izvan EU-a 70 €. U sve cijene uključena je poštarina.

Uplate u Hrvatskoj vrše se na žiroračun Društva hrvatskih književnika, IBAN: HR5223600001101361393

(Zagrebačka banka d.d., Zagreb), poziv na broj: 0105-2024, opis plaćanja: Republika 2024. Uplate iz inozemstva:

Croatian Writers' Association, Zagrebačka banka d. d., Savska 60, Zagreb, Croatia, IBAN: HR5223600001101361393, SWIFT banke ZABHR2X.

Časopis Republika u kontinuitetu izlazi od 1945. godine do danas. Društvo hrvatskih književnika njegov je nakladnik od 1981. godine.

Časopis je objavljen uz potporu Grada Zagreba i Ministarstva kulture i medija RH.

REPUBLIKA

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST, UMJETNOST
I DRUŠTVO

KAZALO

RIJEČ UREDNIŠTVA / 3

Miljenko Galić: *Mistički sedmopjev* / 5

TEMA BROJA – ZAGREBAČKI KNJIŽEVNI RAZGOVORI
U potrazi za književnim kanonom

Dubravko Jelačić Bužimski: *Uvodna riječ* / 10

Kristian Novak: *Kanon iz triju perspektiva* / 15

Krisztina Tóth: *Možemo li se složiti oko petero najboljih pisaca?*

S engleskog preveo Andy Jelčić / 19

Seid Serdarević: *Kako prepoznati budućeg i oživiti postojećeg klasika* / 24

Maciej Czerwiński: *Kanon – imaginacija i estetizacija* / 32

Michał Babiak: *Književni kanon između akademske estetike i društvenoga konsenzusa* / 38

Tihomir Glowatzky: *Što ostaje? Was bleibt? Diskusija o potrebi književnog kanona u Njemačkoj* / 46

Walter Fanta: *Kraj književnosti – književnost bez kraja. S engleskog preveo Andy Jelčić* / 55

Marinko Košćec: *Makrofikcija Régisa Jauffreta* / 63

Natka Badurina: *Hinko Gottlieb u književnom kanonu: estetika i etika pamćenja* / 69

Antun Pavešković: *Promjena hrvatskoga kanona 90-ih godina prošloga stoljeća* / 79

Sanja Nikčević: *Kanon nije evolucija najboljeg ili od svjetonazora i politike do stručnjaka i natrag* / 87

Natka Badurina

Hinko Gottlieb u književnom kanonu: estetika i etika pamćenja

U svom leksikografskom članku o kanonu, Vladimir Biti (1997: 170) raspravu o tom književnoteorijskom pojmu obuhvaća kroz tri argumentativna stupnja. Kanon je, najprije, „skupina književnih djela kojoj je (obično) akademska institucija pripisala središnju važnost za jednu kulturnu zajednicu“. Drugo, ta se važnost temelji na estetičkim i ideologijskim kriterijima, što za sobom povlači, podjednako zbog mijena estetskih mjerila kao i zbog smjene kulturnih i političkih standarda, promjenjivost, nestabilnost i diskutibilnost samog kanona. Podrivanje kanona, tvrdi dalje Biti, postalo je eksplicitno i teorijski osviješteno osobito od sedamdesetih godina, kad su se onom dominantnom, s univerzalističkim pretenzijama, počeli suprotstavljati pojedinačni alternativni kanoni utemeljeni na interesima pojedinih zajednica (s obzirom na njihovu „povijesnu, civilizacijsku, kulturalnu, klasnu i spolnu specifičnost“), što dovodi do mrvljenja književnog polja i gotovo potpunog odbacivanja pojma kanona kao ideološkog i homogenizirajućeg. No u svojoj zaključnoj stavci takav dosljedni relativizam Biti obuzdava nekom vrstom „povratka autora“, odnosno „povratka kanona“, oslanjajući se na Dominicka LaCapru i tvrdeći kako je kanon „u sadašnjim okolnostima nužnost, dapače uporište književnog sistema baš kao što je to npr. autor“.

Kanon dakle koristimo kao ujedno zanijekan (ili prekrižen) i afirmiran (ili nužan) pojam. I „potraga za književnim kanonom“ koju su poduzeli 45. Zagrebački književni razgovori pokazala je njegovu diskutabilnost s

obzirom na spomenutu dvostruku determiniranost – estetsku i ideološku, ali i njegovu smislenost u čitateljskoj, književnokritičkoj i izdavačkoj uporabi. Osim rehabilitiranog kanona, iz Bitijeva bih članka ovdje preuzela i povratak autora, budući da ću se pozabaviti jednim autorskim opusom i njegovim ulaskom u kanon, a također i s obzirom na to da instancija autora proviruje iz podnaslova samih zagrebačkih Razgovora: „Čitaj me za stotinu godina“. Ipak, glavni cilj mog priloga jest da dvjema spomenutim determinantama (estetskoj i ideološkoj) dodam iz perspektive studija pamćenja izveden treći kriterij ulaska u kanon: onaj etički. Oprimjerit ću to inspirativnim slučajem hrvatskog, židovskog i izraelskog pisca Hinka Gottlieba.

Čitaj me za 75 godina

Godine 2021. prvi put je objavljen hrvatski izvornik romana Hinka Gottlieba *Ključ od velikih vrata*, napisan između 1942. i 1946, dakle oko 75 godina ranije (Badurina 2022, 2024). Naknadna upisivanja u književni sustav nisu rijetkost u povijesti književnosti, a u nas je možda najpoznatiji primjer Kamovljeve *Isušene kaljuže*. No u slučaju Hinka Gottlieba radi se o naknadnom upisivanju čitavog autorskog opusa u kojem je roman samo manji dio, a ostalo je još uvijek rasuto u časopisima i rukopisnoj ostavštini (priče, drame, feljtoni, dijelovi dnevnika) te čeka da postane dostupno današnjim čitateljima, tumačima i književnim povjesničarima. Pitanje je međutim *kamo* ga zapravo želimo upisati, treba li on naći mjesto u jednom književnom sustavu, i je li taj sustav definiran nacionalno.

Najprije valja reći da je Hinko Gottlieb od Drugog svjetskog rata do danas relativno poznat kao pisac u Izraelu. Prve njegove priče objavljene su na hebrejskom još 1939, a od 1945, kad se sa suprugom doselio u Palestinu, uz pomoć prijatelja i prevoditelja Cvi Rotema nastavlja objavljivati u ondašnjem tisku (Rotem 1957/1958). Roman *Ključ* je na hebrejskom prvi put objavljen 1950, a 1980. su u dva toma objavljena Gottliebova sabrana djela, ponovno tiskana 2000. Godine 1987. izraelsko Ministarstvo obrane izdalo je *Ključ* i još tri Gottliebove priče u džepnom formatu namijenjenom vojnicima, u ediciji klasika koja je trebala nadopuniti obrazovanje regruta (Katan Ben Zion 2022). Spoj vojnog okruženja i melankoličnih i antiratnih Gottliebovih priča može se učiniti čudnim. U tom smislu zani-

mljivo je spomenuti da je svega nekoliko mjeseci prije smrti Gottlieb doživio osnutak države Izrael (država je osnovana u svibnju, a Gottlieb je preminuo u studenom 1948), dakle ostvarenje svoga cionističkog sna, prema kojem je međutim odmah izrazio oštre kritike. Kako iz njegovog dnevnika prenosi Cvi Rotem (1957/58: 246-247), Gottlieb je u rujnu 1948. bilježio sljedeće:

6. 9. Sa malo dobra sluha čovjek upravo može slušati kako se gomila nezadovoljstvo u svim redovima i slojevima pučanstva. U nepuna 4 mjeseca uspjela je naša vlada ozlovoljiti svakoga. Temeljna je pogriješka — po mojem mišljenju — da se u našoj državi previše vlada. Ako je najbolja vlada ona koja se najmanje osjeća, onda je naša vlada doista loša. Nju naime osjećamo sada na svakom koraku i čini se da je po njenom shvatanju građanin objekat, kojim treba danju i noću bez pauze, bez odmora i bez milosti vladati. Princip rabinizma, koji reguliše svaki korak Zidova od njegova začeca do njegova preuzeća po anđelu smrti, prenesen je i na civilnu upravu.

Veliki broj svojih odredaba vlada opravdava ratom. Stvarno međutim rata nemamo, a sa Arapima ga predvidivo i neće biti, ako ne dode do opće konflagracije. Trajno držanje 70—80 hiljada ljudi pod oružjem nepodnosivo je opterećenje, pod kojim se prije ili kasnije cijela naša državna konstrukcija mora slomiti. Zašto vlada ništa ne čini za rasterećivanje jišuva u tom pogledu?

Veliki broj vladinih odredaba tako je reakcionarne i despotske naravi, da sa sramom u srcu moramo pitati: Je li moguće da to Židovi čine sa Židovima?

Uslijed trulih kompromisa po kojima pojedine političke partije podijeliše između sebe vlast, izdaju se naredbe, odredbe, ukazi i zakoni koji mogu da izazovu grohot u svakoga tko ima i najmutniju predodžbu o demokratiji. Počam od Ben Guriona do posljednjeg državnog sekretara ljudi su gladni i žedni moći i ne mogu se dosta zasititi. I za volju moći — lične i partijske — političari od zanata upropaštavaju slobodu. I kad više nemaju kud, onda se hvataju nekih teorija o novom pojmu demokratije, koja tobože nema ništa zajedničko sa starim olinjalim i dotrajalim liberalizmom, kojemu nema više mjesta. Država iznad svega! Ali država u kojoj zakoni, vlast, oružana sila i nauka nisu lihi instrumenti za odbranu i čuvanje čovjekove slobode, postaje zatvor.

7. 9. Jedna znanica naša, gđa R., posjeduje u Nahariji pansion. Ona je udovica, dva sina su joj u vojsci borci, jedan od njih već dvaput ranjen. Naharija je bila evakuirana i naša židovska vojska držala ju je sve vrijeme zaposjednutu. Nikad ni na jednu minutu Arapi nisu bili u Nahariji, ali nitko drugi također, osim vojnih lica.

Nedavno je gđa R. pošla u Nahariju da prigleda svoju kuću. Pri tom je morala konstatovati da je sva kuća prosto ispražnjena i opljačkana, kao da je neprijatelj u njoj gospodario. Sav namještaj, sva posteljina, sve stolno rublje, sve suđe i pribor, sve slike, lusteri i sagovi nestadoše. Židovski vojnici opljačkaše židovsku kuću, koja je bila njihovoj obrani povjerena!

Kad se budu pravile legende o našoj hrabroj vojsci, neka se ne zaboravi ni ovaj detalj.

A uostalom: hrabar može biti samo čovjek. Što se pak vojske tiče, stajće na najvišem stepenu ona u kojoj će u najvećoj mjeri uspjeti suzbiti instinkte gomile.

Ovi su reci indikativni za Gottliebov svjetonazor koji se može iščitati i iz njegovih književnih djela: antimilitarizam, težnja ljudskoj slobodi, individualizam, lučenje laičkog i vjerskog. U političkom smislu njegove se ideje smještaju između liberalizma, socijaldemokracije te stanovitog anarhizma. Socijalizam nove Jugoslavije za njega je bio previše kolektivistički i premalo slobodan, pa nije ulagao napore u recepciju svoga djela u bivšoj domovini, premda je bio ponosan na svoje sudjelovanje u partizanskoj borbi, i premda je svojim književnim djelom doprinio pamćenju židovskog udjela u NOB.¹ Cvi Rotem u svojim sjećanjima ne spominje da je Gottlieb nudio svoje rukopise hrvatskim izdavačima. Umjesto toga, njegov će *Ključ* biti objavljen 1947. u New Yorku, u engleskom prijevodu sačinjenom prema Gottliebovu samoprijevodu na njemački (Gottlieb 1947).

Recepcija *Ključa* u Izraelu ima još jedan zanimljiv odjek koji dodatno svjedoči o tome da je Gottlieb, premda nije među velikim izraelskim piscima dvadesetog stoljeća, ipak ušao u izraelski književni kanon. Poznat i nagrađivan pisac Ehud Ben-Ezer napisao je neku vrstu sequela *Ključa* u

¹ Najvažnija je u tom smislu njegova priča *Kadiš u šumi*, često javno čitana u Izraelu, prigodom obilježavanja Gottliebovih godišnjica smrti. Roman *Ključ od velikih vrata* i drama *Izgorjela šuma* nude elemente za razumijevanje piščeva kritičkog odnosa prema socijalizmu, a s obzirom na izricanje takvih stavova jasno je i da jugoslavenske književne i političke elite nisu imale interes za njegovu promociju u zemlji.

svoja dva romana za djecu, objavljena 1982. i 1983, u kojima junaci koriste stroj za kondenzaciju prostora, genijalni izum Gottliebova čudesnog znanstvenika Tarnopolskog (Katan Ben Zion 2022).

No kakav bi položaj Gottlieb mogao zauzeti u hrvatskoj kulturi, u kojoj je živio i stvarao veći dio svog života? Za razliku od drugih židovskih umjetnika koji su u socijalističkoj Jugoslaviji bili uklopljeni u nadnacionalno pamćenje antifašističkog otpora, a nakon 1990, u vrijeme re-nacionalizacije umjetničkih opusa i biografija, smješteni su u uži židovski recepcijski i interpretacijski krug, što je znatno limitiralo njihov doseg (usp. Rajner 2019: 3, 92 i Vervaet 2018), Gottlieb nije doživio recepciju u socijalističkoj Hrvatskoj, pa se pred pitanjem njegova upisivanja u književnu povijest nalazimo tek danas, i to u kontekstu dominantnog interesa za nacionalne književne kanone i nelagode pred hibridnim identitetima i prelaženjima granica književnih polja.

Kad se radi o židovskim piscima u dijaspori koji su živjeli i pisali nekim europskim nacionalnim jezikom, pitanje upisivanja u književnu povijest najčešće se rješava dvojnomo pripadnošću u kojoj prevagu odnosi kriterij jezika, a židovska se sastavnica svodi na „tanki plamičak“ (Palavestra 1998: 12). No zadamo li sebi zadatak upisivanja Gottlieba u hrvatski književni kanon, morat ćemo voditi računa o činjenici da tematski, poetički i stilski njegova djela imaju vrlo malo zajedničkog s hrvatskom književnošću tog doba, a mnogo više sa židovskom književnošću srednjoeuropskog kruga (Badurina 2024). Sam Gottlieb isticao je identitetsku obilježenost židovskih pisaca (Gottlieb 1936: 274). Štoviše, tu je obilježenost smatrao presudnom za razumijevanje djela židovskog pisca, dodajući da se ona ostvaruje u „krugu osjećajne srodnosti (...) između autora i čitača“, pa dakle pretpostavljajući da čitatelji, da bi na pravi način doživjeli židovsku književnost, moraju i sami biti Židovi. To znači da se i u njegovom slučaju može reći, kako je ustvrdila Stefania Ragaù za Šolema Alejhema (Ragaù 2023: 23), da je to pisac Židov koji piše za Židove. Slijedom iste autorice možemo postaviti i pitanje: koji nas onda razlozi navode da danas čitamo Hinka Gottlieba? Najlakši je odgovor, naravno, književna vrijednost, što je lako reći i za velikog Šolema Alejhema, kao i za vrlo kvalitetnog, često i briljantnog Hinka Gottlieba. No u Gottliebovu slučaju valja dodati i činjenicu da je on svoja djela ne samo pisao na hrvatskom jeziku, nego i živio u Zagrebu i svjedočeći o tadašnjoj svakodnevnici, koja nas se itekako tiče.

Gottliebova je biografija sudbinski obilježena dolaskom nacista i uspostavom NDH, od koje je bježao na talijansko okupirano područje, u Kraljevicu, gdje je završio u logoru. Ustaške vlasti su već u svibnju 1941. odvele njegova mlađeg sina, zajedno sa skupinom od 165 židovskih mladića, u logor Danicu i zatim u Jadovno, gdje su ubijeni, dok su vlasti još mjesecima puštale očajne roditelje u neizvjesnosti i nadi da su im djeca živa (Lengel-Krizman i Sobolevski 1998). Upravo u neizdrživoj tjeskobi neznanja o sinovljevoj sudbini Gottlieb piše neka od svojih najsnažnijih djela. Premda ih piše u židovskoj književnoj tradiciji, za židovsku publiku i usto kao uvjereni cionist, ta djela su i naši spomenici: u smislu spomenika kao poticatelja sjećanja, kao podsjetnika, ili kao kamena spoticanja.

Mnogi znanstvenici koji se posljednjih desetljeća bave pamćenjem holokausta upozoravaju na negativne pojave koje prate sakralizaciju, globalizaciju i tezu o jedinstvenosti holokausta (Pisanty 2012, Assmann 2010, Rothberg 2009). Michael Rothberg u svojoj knjizi iz 2009, inače široko prihvaćenoj u akademskim krugovima, zagovara višesmjerno pamćenje koje umjesto natjecanja različitih skupina žrtava koje svoje patnje uspoređuju s holokaustom, predlaže rizomatsko povezivanje stradanja koja su se dogodila na različitim mjestima i u različitim vremenima, odnosno uspostavljanje poveznica koje omogućuju razumijevanje patnje svake skupine i komunikaciju, razmjenu, ispreplitanje (umjesto građenja zidova) među njihovim memorijskim narativima. Knjigu zaključuje zagovorom primjene takvog višesmjernog pogleda i na izraelsko-palestinski sukob (2009: 309-313).

Nije ni bogu lako

Rothbergov pojam višesmjernog pamćenja ovdje želim primijeniti na još jednu povijesnu analogiju. Na to me navodi Gottliebova priča „Nije ni bogu lako“, objavljena u prosincu 1940. u časopisu *Omanut*. Priča se događa se u samom srcu Zagreba, na Jelačić placu. Tu je, na pročelju hotela Dubrovnik, na središnjem prozoru s pogledom na trg, Fernkornov kip boga Merkura, koji će postati glavni lik u Gottliebovoj priči. Kip je, kako doznajemo iz zagrebačke kronike (Ćevanić 2022), raden za fasadu kuće židovskog trgovca Pavla Hatza koja je prethodno stajala na mjestu hotela. Bogati trgovac tkaninama Svetožar Milinov kupio je Hatzovu kuću, na

njenom mjestu u dogovoru s gradskom upravom 1929. sagradio velebni hotel koji je nosio ime po njemu – hotel Milinov, a u znak kontinuiteta premjestio je kip Merkura s Hatzove kuće na svoju fasadu.

Gottliebova priča događa se zimske noći 1940. godine. Bog Merkur se budi, onako nag silazi s pročelja hotela Milinov (motivom kipa koji se kreće Gottlieb se upisuje u dugu književnu tradiciju od Puškina i Mickiewicza do Franje Markovića u *Kohanu i Vlasti*) te odlazi u Gradski podrum, gdje zatječe ugledno društvo u zabavi. S tim uglednim i bogatim Zagrepčanima Merkur – već prema svom poslanju – počne trgovati rižom, šećerom i uljem, i to na zadovoljstvo svih. Prisutni čak osnivaju „Olimpijsko-zagrebačko trgovačko dioničko društvo“, a jedan od Zagrepčana udomi Merkura u svojoj kući na Tuškancu. No nakon tri dana po njega dolazi policija i odvođe ga na ispitivanje o nepravilnom trgovanju. Tu u priču ulazi gorko-humoristični element tipičan za Gottlieba. Detektiv ga pita za roditelje, za vjeru, za pravila trgovanja; ta pitanja zbunjuju Merkura koji na njih nema prave odgovore jer je bog i jer zna samo za slobodnu trgovinu, pa detektiv zaključuje da je sumnjiv i da je, dakle, Židov koji je prekršio uredbe o trgovanju hranom, te mu određuje zatvorsku kaznu u Donjem Lapcu. Kad je to čuo, Merkur je učas nestao kroz zid i vratio se na svoju fasadu.

Za razumijevanje ove priče potrebno je poznavati povijesne okolnosti. Malo prije izlaska tog broja časopisa, 5. listopada 1940. jugoslavenska je vlada donijela antisemitske zakone koji su predviđali, među ostalim, zabranu židovskim veletrgovcima da trguju živežnim namirnicama. Prethodile su im banske uredbe koje su također bile usmjerene protiv židovskih trgovaca hranom i slijedom kojih je te jeseni nekoliko zagrebačkih trgovaca Židova završilo na „prisilnom boravku“ upravo u Donjem Lapcu (Goldstein 2022: 350). Gottliebova je priča dakle politički komentar, ali izveden na njegov način: pričom s elementima fantastike, ironije i apsurd. Iz priče je jasno da je zakonska mjera demagoška, da samo naizgled brine o socijalnom stanju i prehrambenoj krizi, a zapravo se propagandno koristi Židovima, stereotipno im pripisujući financijsku spekulaciju i lihvarstvo te pretvarajući ih u žrtvene jarce. No za Gottliebovu se reakciju može reći i ono što Ivo Goldstein utvrđuje za reakciju jugoslavenske židovske zajednice uopće: da je bila defanzivna i da se radilo o odgovoru slabijega.

Tijekom čitavog razdoblja uređivanja časopisa *Omanut* (1936-1941) Gottlieb je na rastuću opasnost odgovarao bijegom u humor, ironiju, fantastiku, čuvanjem svog intelektualnog dostojanstva i ismijavanjem ogra-

ničenog birokratskog aparata. Usto, provodni je motiv njegovih tadašnjih i kasnijih djela san o nekom višem biću koje je jače od običnog čovjeka u suočavanju s golemom nedaćom koja se sprema. Takav je znanstvenik i čarobnjak Dov Tarnopolski u romanu *Cljuč od velikih vrata*, a takav je ovdje i Merkur: neka vrsta skrivenog Boga koji bi mogao pomoći, ali to ne čini, pa će se tragedija ipak dogoditi.

Ovdje međutim želim osvijetliti još jedan motiv u ovoj priči, i ponuditi tumačenje iz perspektive studija pamćenja. Ta perspektiva omogućuje da u književnom djelu ne promatramo samo kako ono bilježi povijest i kako utječe na naše pamćenje prošlih događaja, nego i kako djeluje na nas u svjetlu povijesnih događaja koji su se zbili *poslije* nastanka samog teksta. To dobro vidimo na primjeru židovskih tekstova nastalih prije rata, koje čitamo sa znanjem o tome što se dogodilo poslije. S obzirom da ovdje razgovaramo o temi kanona, čini mi se korisnim uočiti kako je taj pogled unatrag koji uključuje i sve što se dogodilo poslije, ujedno i način na koji se stvara kanon: on je rezultat današnje perspektive na cjelokupnu književnu prošlost. Uzmemo li pojednostavljenu razliku između povijesti i pamćenja, kanon bi, smatram, više odgovarao pamćenju, a ne povijesti, jer se pri njegovu stvaranju ne mjeri apsolutna estetska vrijednost u prošlosti, nego se književna vrijednost procjenjuje iz sadašnjosti, na osnovu iskustva koje je stečeno u međuvremenu i koje utječe na izbor, služeći se pritom književnim i izvan književnim (npr. političkim) kriterijima. Stoga se kanon mijenja, kao i pamćenje.

U interpretaciji književnog teksta, osobito onog koji govori o progonu i diskriminaciji, perspektiva studija pamćenja upućuje nas da, tragom Rothbergova pojma o višesmjernom pamćenju, uočavamo i povezujemo različite književne motive premda su vezani za različite progonjene skupine i različita vremena. To znači da, kad danas čitamo Gottliebovu priču, u njoj vidimo pamćenje i onih događaja koji su se dogodili nakon što je ona napisana, a tiču se mjesta i likova iz priče.

Svetozar Milinov, vlasnik hotela Milinov koji stoji u prvoj rečenici Gottliebove priče, 1940. je prodao svoj hotel brodarskom udruženju iz Dubrovnika, i od tada hotel nosi ime Dubrovnik, iako su ga Zagrepčani još neko vrijeme poslije toga nastavili zvati Milinov, što vidimo i iz Gottliebova primjera. S dolaskom NDH Svetozar Milinov je sa suprugom i četiri sina odveden u smrt. Ubijen je u Jadovnom (Čevanić 2022), na istom stratištu na kojem je stradao i Gottliebov sin nekoliko tjedana ili mjeseci

ranije. Gottliebov tekst govori o progonu Židova, ali ga smješta, metaforički rečeno, u kuću jednog drugog progona – progona Srba – koji će se dogoditi istovremeno s njime, premda u vrijeme nastanka priče o tome još nije bilo naznaka. Danas se ta Gottliebova priča ne može čitati bez svijesti o tome da je ono što se dogodilo vlasniku hotela bilo u okviru iste rasističke politike, iste države i na istim gubilištima. Višesmjerno pamćenje potiče stimulativna pitanja o našem odnosu prema različitim skupinama žrtava, u ovom slučaju o našem tegobnom, nelagodnom i neujednačenom suočavanju s ustaškom politikom progona Židova i Srba.

Perspektiva studija pamćenja poziva dakle na iskorak iz književnog teksta u povijesni i u aktualni kontekst, a to vrijedi podjednako i za interpretaciju teksta i za samo stvaranje kanona. Kad je riječ o književnosti koja govori o povijesti progona i stradanja, tad je jasno da perspektiva studija pamćenja u stvaranje kanona uvodi ne samo estetske i političke, nego i etičke kriterije. To se odnosi na osjećaj odgovornosti i pojam impliciranih subjekata (opširno razrađen u Rothbergovoj kasnijoj studiji, iz 2019) odnosno, drugim riječima, na našu obavezu da u kanon unosimo književna djela koja su vektori toga pamćenja.

Literatura

- Assmann, Aleida. 2010. „The Holocaust – a Global Memory? Extensions and Limits of a New Memory Community“. U: *Memory in a Global Age. Discourses, Practices and Trajectories*, ur. Aleida Assmann i Sebastian Conrad. Palgrave Macmillan, 97-118.
- Biti, Vladimir. 1997. *Pojmovnik suvremene književne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Badurina, Natka. 2022. „Zaboravljeni hrvatski židovski pisac Hinko Gottlieb: znanstvena fantastika, humor i holokaust“. *Umjetnost riječi*, LXVI, 1: 27-52.
- Badurina, Natka. 2024. „Naknadno upisivanje: kako čitati Hinka Gottlieba?“ U: *Prožimanja u hrvatskome jeziku, književnosti i kulturi*, Zbornik radova 51. seminara Zagrebačke slavističke škole. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Zagrebačka slavistička škola – Hrvatski seminar za strane slaviste, Zagreb, 111-123.
- Čevanić, Leon. 2022. „Zaboravljeni Milinov“. <https://p-portal.net/hotel-dubrovnik-zaboravljeni-milinov> (16.10.2024)

- Goldstein, Ivo. 2022. *Antisemitizam u Hrvatskoj od srednjeg vijeka do danas*. Zagreb: Fraktura.
- Gottlieb, Hinko. 1936. „Žak Konfino“. *Omanut*, 274-277.
- Gottlieb, Hinko. 1940. „Nije ni bogu lako“. *Omanut*, 180-183.
- Gottlieb, Hinko. 1947. *The Key to the Great Gate*. New York: Simon and Schuster. Prijevod s njemačkog: Fred Bolman i Ruth Morris. 333 Ilustracije: Sam Fischer.
- Katan Ben Zion, Dina. 2022. (na hebrejskom) Ključ od velikih vrata: povratak Hinka Gottlieba, nezaboravnog hrvatskog znanstvenofantastičnog pisca. *Makom Tarbut* (Prostor za kulturu), <https://www.yekum.org/2022/05/%D7%94%D7%9E%D7%A4%D7%AA%D7%97-%D7%9C%D7%A9%D7%A2%D7%A8-%D7%94%D7%92%D7%93%D7%95%D7%9C-%D7%A9%D7%95%D7%91%D7%95-%D7%A9%D7%9C-%D7%94%D7%99%D7%A0%D7%A7%D7%95-%D7%92%D7%95%D7%98%D7%9C%D7%99%D7%91/> (16.10.2024)
- Lengel-Krizman, Narcisa i Mihael Sobolevski. 1998. „Hapšenje 165 židovskih omladinaca u Zagrebu u svibnju 1941. godine“. *Novi Omanut*, 31: 6-9.
- Palavestra, Predrag. 1998. *Jevrejski pisci u srpskoj književnosti*. Beograd: Institut za književnost i umetnost.
- Pisanty, Valentina. 2012. *Abusi di memoria. Negare, banalizzare, sacralizzare la Shoah*. Milano: Mondadori.
- Ragà, Stefania. 2023. „Tredici Robinson, tredici Weltanschauungen“. U: Sholem Aleichem, *Tredici Robinson*. Rim: Edizioni di storia e letteratura, 5-31.
- Rajner, Mirjam. 2019. *Fragile Images. Jews and Art in Yugoslavia, 1918-1945*. Leiden, Boston: Brill.
- Rotem, Cvi. 1957/1958. „Hinko Gottlieb u Erec Jisraelu“. *Jevrejski almanah* 1957/1958: 232-247.
- Rothberg, Michael. 2009. *Multidirectional Memory. Remembering the Holocaust in the Age of Decolonisation*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Rothberg, Michael. 2019. *The Implicated subject. Beyond Victims and Perpetrators*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Vervaeke, Stijn. 2018. *Holocaust, War and Transnational Memory. Testimony from Yugoslav and Post-Yugoslav Literature*. London i New York: Routledge.

REPUBLIKA

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST,
UMJETNOST I DRUŠTVO

ISSN 0350-1337

9 770350 133000

Za odmor nikad nije ni prerano ni prekasno.

Dražen Jergović

REPUBLIKA

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST,
UMJETNOST I DRUŠTVO

1999

11-12

11-12

OVNA BROJA: ZAGREBAČKI KNJIŽEVNI RAZGOVORI

U potrazi za književnim kanonom

Božica Jelačić Bužimski, Kristian Novak, Krisztina Tóth, Seld Serdarević,
Tomaž Farič, Michał Babiak, Tihomir Glowatzky, Walter Fanta, Marinka Košec,
Zlatica Radošević, Antun Pavešković, Sanja Nikčević, Domenica Perrone, Ana Bedek,
Miroslav Alčanović, Vanda Mikšić

ISTOČNI SEDMOPJEV

Božica Jelačić

ANTONIO SKÁRMETA

Božica Jelačić Bobić: *In memoriam velikom južnoameričkom piscu bračkih korijena*

PRELEDI O PJESNIŠTVU, KRITIKA, KRONIKA DHK

